

SATURS

Ievads	7
Mežciema <i>komūna</i>	9
Laiques mirklis	11
Prozaiska atkāpe jeb dzīvokļu jautājums	18
Mežciema vides fakti	29
Kāpostlauks. Gaļezers. Biķeru baznīca	39
Vācu meitenes stāsts	48
Kaimiņu būšana	53
No mākslinieku dzīves	60
Gleznotājas Silvijas Meškones pārdomas par mākslu	85
Dzīvoklis, kurā vienmēr var iegriezties	87
Valda Celma atmiņas	92
Refleksijas par debesskrāpjiem	101
Artūra Riņķa <i>Sakta</i>	112
Juris un Anita	117
Kā kļūt par rīdzinieku	137
Rīgas ceļos	145
No Bierīņu harmonijas uz Rīgas centra <i>paradīzi</i>	152
Ar saknēm divās stiprās tautās	159
<i>Brīvnieks</i>	169
Mītiskā Rīga un pirmais lībietis	180
Teiksmainā Teika un noslēpumi tepat līdzās	191
Rīgas vizītkarte	212
Literatūra un avoti	223

I E V A D S

Rīga ir mana dzimtā un sirdī nēsātā pilsēta. Te dzimušas un strādājušas arī manas dzimtas iepriekšējās paaudzes. Savās dzīves gaitās man ir laimējies un bijis gods satikt un iepazīt daudzus lieliskus Latvijas cilvēkus, kuru likteņi un veikums izgaismojas uz Rīgas fona, ir savijies vienā veselumā ar mūžam mainīgo pilsētu. Daudzi dzīvesstāsti sākušies vēl kara vai pēckara laika Rīgā, citi, tāpat kā manējais, norisējuši tagad jau par visai senu vēsturi kļuvušajos padomju laikos. Piederu paaudzei, kas bez mākslīgām rekonstrukcijām un izdomājumiem var pastāstīt gan savu dzīves redzējumu, pašas piedzīvoto, gan atspoguļot pagājušā laika sadzīves tikumus, notikumus, vidi, domu pasauli, laiku, kurā esam dzīvojuši un darbojušies, kā arī veikumu, ko katrs no mums atstājis. Katrs tāds stāsts – pat ja tas nav kaut kas īpašs vēstures plūdumā – ir viena mūsu tautas vēstures liecība, kas nepierakstīta var aizklīst nebūtībā kā vēja nesta rudens lapa.

Grāmata *Mans mīļais Čiekurkalns. Patiesi stāsti* bija veltīta vienai Rīgas apkaimei un tās vēsturei, bet šī grāmata *Rīga mana, Rīga tava. Patiesi stāsti* jau ir ar plašāku skatījumu uz mūsu galvaspilsētu un tās pagātni, aptver plašāku laikmetu liecinieku loku. Rīga nav nozīmīga tikai rīdziniekiem – tās veidošanā un attīstībā ir piedalījušies arī daudzu paaudžu Latvijas novadu ļaudis.

Manas un grāmatas varoņu izstaigātās atmiņu takas ir balstītas patiesos notikumos un faktos. Neviens romāns nevar būt interesantāks par īstu dzīvesstāstu. Mijiedarbe starp laikabiedriem, starp cilvēku un vidi notiek nepārtraukti.

Tā kā visu mūžu savā profesionālajā darbā esmu bijusi māksliniece un atradusies visciešākajā saiknē ar šīs profesijas ļaudīm, šīs grāmatas varoņi galvenokārt būs ar mākslu un kultūru saistīti cilvēki. Gan draugi, gan paziņas. Taču būs arī citi stāsti. Atmiņu takās uzskatīsim būvzinieci, kura dzimtas saknes sākušās Ukrainā; dzirdes invalīds, kurš ar savu mērķtiecību spēja kļūt par daudzkārtēju Latvijas trampīnlēkšanas čempionu; ļaušu lasītājam ielūkoties pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados tapušajā mikrorajonā Mežciems, kur tika uzbūvētas dzīvojamās mājas ar mākslinieku darbnīcām, un tālaika mākslinieku dzīvē; pastaiģāsimies arī pa Mežciema apkaimes vēstures takām; Rīgas centrā iegriezīsimies leģendāro mākslinieku Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas un viņu meitas mākslas zinātnieces Tatjanas memoriālajā dzīvoklī; ielūkosimies dažās Rīgas pirmā debesskrāpja – viesnīcas *Latvija* – tapšanas lappusēs, kas ir visai interesantas. Lasītājs varēs uzzināt intriģējošus piedzīvojumus, kas saistīti ar Rīgas telpisko vīzīt karti – uzrakstu *RĪGA*, kā arī citus, iespējams, negaidītus un pat noslēpumainus Rīgas stāstus.

Grāmatu caurvij mani un mana dzīvesbiedra mākslinieka Valda Celma arhīva autobiogrāfiskie materiāli.

Skats no Mežciema dzīvokļa loga ziemā. Tālumā stadions, Biķernieku mežs un TEC-1 kūpošie skursteņi

Skats no augšas uz Gailezera slimnici un bērnudārzu. 1980

MEŽCIEMA KOMŪNA

Pagājuši jau daudzi gadu desmiti kopš tā nozīmīgā brīža, taču es līdz pat šim laikam bieži prātā pārcilāju neaizmirstamās atmiņas, kas saistās ar piecpadsmi Mežciemā pavadītajiem gadiem, tālaika piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem, bet galvenais – ar brīnišķīgo gaisotni, ko izveidoja mūsu, mākslinieku, draudzība un kopības sajūta. Domās šo mūsu toreizējo brālību es dēvēju par Mežciema *komūnu*.

Katra radoša mākslinieka kvēlākais sapnis un spiedīgākā dzīves nepieciešamība ir sava darba telpa. Tā joprojām ir mākslinieka statusa simbols un arī īstā dzīves telpa. Mūsdienās šis sapnis varbūt ir vieglāk realizējams, taču tā nav bijis vienmēr. Tajos tālajos laikos, kad daudzi tagad klasiķos ierindotie (vai arī neierindotie) slavenie mākslinieki bija vēl tikai „jauni un daudzsološi talanti”, pastāvošā vara dažos Rīgas mikrorajonos līdztekus parastajiem dzīvokļiem atvēlēja nelielā skaitā izbūvēt dzīvokļus ar mākslinieku darbnīcām.

Septiņdesmitajos gados mākslinieku darbnīcas tapa *hruščenēs** Āgenskalna priedēs, pie Šmerļa mikrorajonā starp dzelzceļu un tramvaja līniju, Ieriķu ielā; mazliet vēlāk uzbūvēja skaisto Āgenskalna māju ar mākslinieku kooperatīva dzīvokļiem. Mākslā bija ienākusi pēckara paudze. Mākslas akadēmiju katru gadu beidza ap 40–50 cilvēku. Ikviens sapņoja par savu darbnīcu, kur varētu brīvi *taisīt mākslu*, tomēr vairums radošo ļaužu cieta no piemērotu telpu trūkuma un strādāja individuāli, pielāgojoties tādiem apstākļiem, kādi nu kuram bija.

Astoņdesmitajos gados, kad mēs ar vīru mākslinieku Valdi Celmu bijām tikko sākuši iecerēt un veidot savu kopdzīvi, tapa jaunais, kā toreiz šķita, perspektīvais Rīgas mikrorajons Mežciemā. To projektēja redzami arhitekti: Modris Ģelzis, Juris Paegle, Andris Kronbergs, Zaiga Gaile, Dace Paegle, Armands Bisenieks. Bija cerība, ka jaunajā dzīvojamajā rajonā būs inovatīvs telpiskais risinājums un cilvēkam draudzīga vide, taču arhitektu ieceres krietni vien noplicināja tālaika

* Vienpersoniskais PSRS vadītājs (1957–1964) Nikita Hruščovs 1957. gadā paziņoja, ka partijas pieņemtā mājokļu problēma paredz atrisināt dzīvokļu trūkumu jau tuvākajos 10–12 gados, un visur sākās būvniecība. *Hruščenēs*, *hruščovkās* un tamlīdzīgi dēvētajās pēc tipveida projekta celtajās (parasti balto ķieģeļu, piecstāvu) mājās dzīvokļi bija mazi, istabas pārsvarā caurstaigājamas.

BRĪVNIĒKS

Katra jauna paaudze parādās iepriekšējās paaudzes klēpī, pakāpeniski pārņem visu laika diktēto atbildību savās rokās un nostājas iepriekšējās paaudzes vietā, lai turpinātu nebeidzamo dzīvības un atjaunotnes ceļu. Brīvs gars brīvā cilvēkā – cilvēkā ar spēcīgu vietas un piederības apziņu. *Brīvnieks no Brīvnieku mājām – tā gribu teikt par Andri Actiņu.*

Actiņu dzimta cēlusies pie Gaisiņkalna jeb Gaissa kalna, kā 19. gadsimta sākumā sauca Gaiziņkalnu. Pirms 150 gadiem tur dzīvojuši deviņi brāļi Actiņi. Tāds simbolisks skaitlis... Dzimta kuplojusi un zarojusies cauri laikiem. Vēl nesēn, pirms kādiem piecdesmit gadiem, katrā klasē skolēnu sarakstā esot bijis ierakstīts vismaz viens vai pat vairāki bērni ar uzvārdu Actiņš. Starp dzimtas pēctečiem visvairāk bijuši vai nu skolotāji, vai mūziķi. Arī mana stāsta galvenā varoņa Andra Actiņa dzimtā, lai arī kādu profesiju viņi pārstāvētu, visi kādu laiku ir mācījušies mūziku. Vectēvs Pēteris gatavojis un spēlējis cītaras, tēvs Rūdolfis Jānis sev izgatavojis vijoli, bijis dziedāšanas un darbmācības skolotājs un paša celto māju Dzērbenē nosaucis par *Dziesmām*. Tādēļ Actiņu dzimtas devīze ir *Dziesma vieno*. Dziesma patiešām vieno. To latviešu tauta lieliski jūt. Ne vienu vien reizi Andris Actiņš savās mājās kuplā skaitā pulcinājis koristus.

Actiņu ģimene arī pati ir kupla. Dzintras un Andra laulībā dzimuši trīs dēli, dzimtu turpina astoņi mazbērni. Dzimta sevi labi apzinās, un tai ir savs ģerbonis. Tā vidū galvenais simbols – kalns ar aci centrā. Visi Andra Actiņa dzimtas vienaudži, visi viņa bērni ir kāpuši ne tikai Gaiziņā, bet daudzos pasaules augstajos kalnos. Andris ilgus gadus nodarbojies ar kalnu alpīnismu. Viņā, tāpat kā viņa dzimtā, mīt tāds kā mūžīgais dzinējs, liels jaudīgums. Tiklīdz vienā kalnā uzkāpts – gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē –, tā tūlīņ divi nākamie iecerēti.

Bioloģiskā zemnieku saimniecība *Brīvnieki* atrodas Cēsu rajona Veselavas pagastā. Brīnumskaistā vietā, starp likumotiem ceļiem, kalniem, pakalniem, lejām un ziedu pļāvām. Gan meži, gan plašumi, gan tīrumi un paša veidotas dabas takas ar latvju rakstu zīmēm, kas kā pārsteigums vērotāja acīm iznirst ainavā, dodot savu svētību, gan arī *debesu actiņas* – trīspadsmit pašu veidotas ūdenskrātuves. Šur tur starp kokiem satupušas desmitiem kokā grebtas pūcītes – Andra mīļākais putns, jo tas ir gudrības simbols. Gudrības un zināšanu nekad nevar būt par daudz!

Andris Actiņš

Te ir ko redzēt, bet ir arī neaptverami daudz ko darīt. Lauksaimniecības zeme, labība, liellopi, bišu drava, zivju dīķi, kempings... Un, protams, arī aktīvs sabiedriskais darbs. Un tas viss – pēc daudziem Rīgas Tehniskajā universitātē pasniedzēja darbā nostrādātiem gadiem. Tā vien liekas, ka Andrim Actiņam diennaktī ir divreiz vairāk stundu nekā citiem cilvēkiem.

Savulaik viņš radīja un organizēja jaunu spēli – orientēšanās sacensības *Pazīsti Rīgu*, kas kļuva ļoti populāra, pulcēja simtiem visdažādākā vecuma dalībniekus un bagātināja zināšanas par mūsu galvaspilsētu. Andra vadībā sacensības noritēja četrdesmit gadu. Tas ir Andra Actiņa devums Rīgai un tās iedzīvotājiem.

2008. gada 3. maijā savā zemnieku saimniecībā – kā Andris pats apgalvo, enerģētiski īpaši spēcīgā vietā – tika atklāts *Zemnieku spēka akmens*. Piemiņas zīme zemnieku drosmei, apņēmībai un izlēmībai izšķirošos vēstures brīžos, iestājoties par savu tautu un zemi. Akmenī iecirsti divi zīmīgi gadskaitļi – 1841. un 1997. Pirmais – 1841. gadā Jaunbebros sākās zemnieku nemieri, kas vēsturē iegājuši kā *kartupeļu dumpis*. Savukārt 1997. gadā Vidzemes zemnieki bloķēja Rīgas–Veclaicenes šoseju pie Bērzkroga, prasot valdībai pārskatīt agrāro politiku. Andris Actiņš bija viens no šī protesta organizatoriem. Viņš uzskata, ka tauta ir tā, kas ceļ Latvijas labklājību, veido tās garīgo un materiālo kultūru. Latvijas zemniekiem ir bijusi un būs izšķiroša nozīme nacionālās identitātes veidošanā.

Actiņu dzimtas ģerbonis

Dzintra un Andris Actiņi
ar trim dēliem – Aigaru, Jāni un Ansi Latvijas
Nacionālā operas un baleta teātrī tēva jubilejas dienā

ANDRIS ACTIŅŠ STĀSTA PAR SAVU DZĪVI

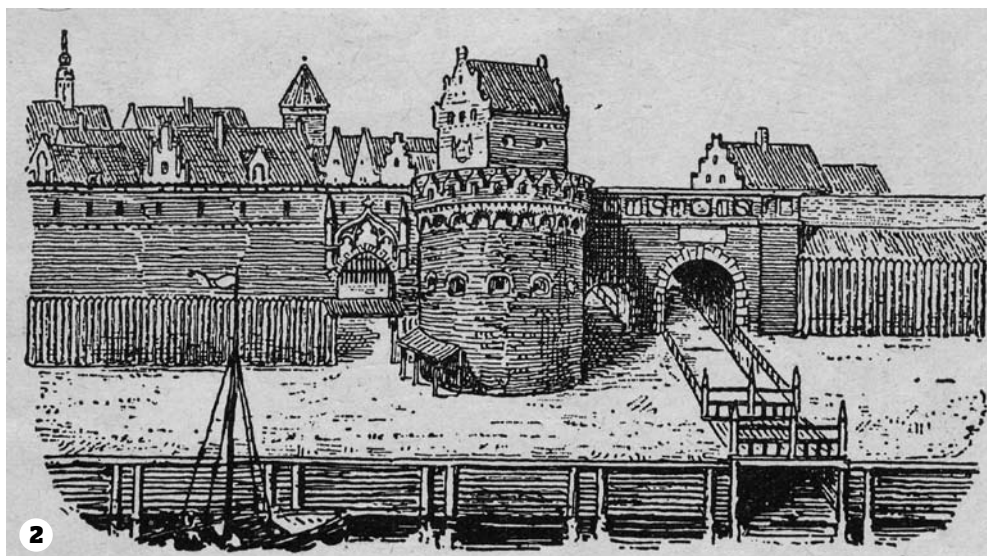
Mana Rīga sākās ar studenta gadiem 1959. gadā. Lauku zēns, kurš pāris iepriekšējos gadus ar neskaitāmiem jautājumiem mācību stundās bija nomicījis fizikas skolotāju, kļuva par vienu no septiņdesmit pieciem jaunajiem studentiem Universitātes *fiziķos*. Kursā bija tikai piecas meitenes. Mana, F2 puīšu grupa draudzības vakarus rīkoja kopā ar filologu un biologu meiteņu grupām.

Fizikas un matemātikas fakultātes studentu kopmītnes līdz 1963. gadam atradās tieši blakus Bastejkalnam. Piektā stāva istabiņā bijām deviņi pirmā un otrā kursa puīši, visi radošas, savdabīgas personības. Pēc gadiem divi mani draugi, grupas un istabas biedri Andrejs Siliņš un Juris Ekmanis kļuva par Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidentiem. Istabas biedrs Ēvalds Šics (vēlāk – Ķeguma spēkstacijas būvinspekcijas tehniķis) apbrīnojami daudz zināja par Universitātes mecenātiem un ēku vēsturi. Ar piebaldzēnu humoru mūs izklaidēja ciemos atnākušais Jānis Endeles (vēlāk – Cēsu Draudzīgā aicinājuma ģimnāzijas izveidotājs). Mēs visi pilnā mērā izbaudījām jaunību. Pavasaros un rudenos sauļojāmies uz brīvi pieejamā kopmītnes ēkas jumta, fotografējāmies *kopā* ar Brīvības pieminekļa zvaigznēm, kas no turienes bija labi redzamas. Kādā 1962. gada ziemas naktī redzējām, kā, dzirkstelēm šķīstot, griež nost krustus no Pareizticīgo katedrāles Esplanādē.

MĪTISKĀ RĪGA UN PIRMAIS LĪBIETIS

Ja mēs sēdētu gigantiskā panorāmas ratā, no kura pavērtos skats pāri tāltāliem gadsimtiem – tik tāliem, ka tos varētu saukt pat par aizlaikiem –, mums atklātos pavisam cita aina uz savu pilsētu Rīgu, tās apkārtni un iedzīvotājiem, nekā to esam parādūši iztēloties.

Kā es aizdomājos par senlaikiem? Klejojot pa Vecrīgu, skvēriņā mirkli uzkavējos pie akmenī kaltās milzīgās lībieša galvas. Tā suģestējoši skatījās uz mani, bet es uz to, un man prātā sāka rosīties dīvainas domas. Tēvs kādreiz stāstīja, ka mana vecvecmāmiņa bijusi Vidzemes lībiete. Abi mana vīra vecvecāki bija Vidzemes lībieši. Mēs ar vīru esam rīdzinieki, latvieši... Tajā mirklī, kad galvā vērpās šīs domas, visapkārt ņirbēja valodu jūklis, kas gribot negribot pārvēršas vibrāciju disharmonijā: krievu, angļu, vācu, vēl pa kādai svešai valodai, paretam arī latviešu. Vien lībiski – ne vārda...

Rīgas pirmsākumi ir tik seni, ka tos patiešām var dēvēt par mītiskiem. Šo stāstu nav iebucēju savtīgos nolūkos sacerētājās annālēs. Sak, atnācām mēs, draudzīgie krustnešu misionāri un bruņinieki, iespraudām šai mežonīgajā miestīnā savu karodziņu un uzcēlām pilsētu sev un ļautiņiem par svētību. Un zieģelis virsū – tas notika 1201. gadā. Vai tiešām pilsētas stāsts sākās ar šo brīdi un *plikā* vietā? Kādēļ tik centīgi sevi piesienam pie šī gadskaitļa kā govi pie mieta? Pa gadu desmitiem taču sakrātas arheoloģiskas liecības, vēsturnieki un pētnieki sarakstījuši grāmatas, kur smelties informāciju. Mūsu senākā vēsture sarakstīta dainu un teiku valodā, vien jāmekā to izprast. Atļausos mazliet salikt kopā faktus, pafantazēt un izteikt savu viedokli par Rīgu, kādu neviens no mums nav savām acīm skatījis.

Mēs par daudzām lietām nekad īsti neaizdomājamies. Vai zinājāt, ka nenosakāmā senatnē bijušas trejas Rīgas? Par tām vēsta vairākas teikas. Izrādās, ka visas trejas Rīgas nav radušās vienlaicīgi un nav atradušās vienviet. Kā viena Rīga pazūd, tā nākamā tiek celta jaunā vietā. Bet Rīgas vārds jeb jēdziens cauri gadsimtiem ir bijis tik nozīmīgs, ka nekad nav nozaudēts. Rīga nekad nedrīkst būt gatava. Tiklīdz tas notiktu, tā pilsēta pazustu no zemes virsas. Acīmredzot tāda lietu kārtība iekļaujas ļaužu apziņā no pieredzētiem notikumiem.

Mums tagad grūti iztēloties, kāda izskatījās Latvijas ainava laikos, kad leģēji, draudīgi bīdīdamies šurpu turpu, bija nesen kā izkusuši, jūra negribīgi atkāpusies, izmainot ainavu, floru un faunu un atsedzot savu smilšaino gultni. Milzu viesuļi klīda pāri smiltājiem, atstājot aiz sevis tik stāvas kāpas kā Ēģiptes piramīdas, kas mijās nerimtīgā ritmā ar mitrājiem un purviem.

Teikas nav mazu bērnu pasakas, tās tikai lietas sauc citos vārdos, nekā esam pieraduši, runā simbolu valodā un ir bagātas ar tēlainiem salīdzinājumiem. Piemēram, teikās minēts Lielais vīrs, kas nesis smiltis, lai uzbērtu Kangaru kalnus, un pa ceļam nereti itin kā nejauši apbēris arī kādu zemnieku sētu. Nu, tā viņam darba dunā gadījies. Varbūt tas tiešām bijis viens varen liels vīrs, bet varbūt

1. Rīgas panorāma. F.Hogenberga vara grebums. 1572

2. Rīgas pilsētas viduslaiku mūri. Ed. Tomāss. Dzimtenes mācība. A/s Valters un Rapa, Rīga, 1939